

УДК 338.22.01

JEL Classification: Z32, R58

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2020-3.79.05>

Ю.В. Вашай, к.е.н., доцент,

<https://orcid.org/0000-0002-0664-0485>

О.О. Дорошенко, к.е.н., доцент,

<https://orcid.org/0000-0002-6428-0326>

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ГЛОБАЛЬНА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Стаття присвячена аналізу процесу інституціоналізації розвитку державного фінансового контролю на глобальному рівні. Актуальність теми зумовлена тим, що новітні процеси глобалізації здійснюють багатогранний вплив на економічний розвиток національних економік. Питання глобальної інституціоналізації розвитку державного фінансового контролю пов'язане із тим, що регламентуючі та стандартизуючі функції міжнародних організацій зовнішнього та внутрішнього державного контролю підвищують рівень прозорості та ефективності використання бюджетних коштів на рівні держави, а отже, і розширюють можливості розвитку міжнародних економічних відносин.

Мета дослідження. Дослідження процесу та змісту глобальної інституціоналізації розвитку державного фінансового контролю та ролі міжнародних організацій контролю у цьому процесі. Методологія. Наукове дослідження ґрунтується на системному підході до вивчення явищ і процесів глобалізації інституційного розвитку. Автори використовували методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, аналогії, абстрагування та конкретизації. Еволюція міжнародних організацій вивчалась із використанням історичного методу.

Результати. У статті розглянуто підходи до трактування «інститутів», «інституціоналізації», «інституційного середовища». Автори акцентували увагу на тому, що становлення державного фінансового контролю в кожній окремій національній економіці системно пов'язано із ключовими міжнародними організаціями та регламентуючими документами міжнародного рівня. Під час дослідження визначено ключові міжнародні організації контролю (Міжнародна організація Вищих органів фінансового контролю, Регіональні організації INTOSAI, Інститут Внутрішніх Аудиторів), а також міжнародні нормативно-правові документи (Лімська декларація керівних принципів контролю, Мексиканська декларація незалежності, Стандарти INTOSAI-ISSAI, Міжнародний кодекс етики контролерів (аудиторів) державного сектора, Кодекс професійної етики внутрішнього аудитора, Міжнародні Стандарти Професійної Практики Внутрішнього Аудиту, Інші кодекси, декларації, принципи контролю).

Встановлено, що інституціоналізація розвитку державного фінансового контролю має динамічний характер. Світові організації контролю відповідно до вимог часу і потреб глобальної економіки трансформують свою структуру, ставлять нові стратегічні та тактичні цілі. Зазначають постійного вдосконалення зовнішні та внутрішні стандарти контролю з метою забезпечення максимально ефективного та результативного контролю за використанням фінансових ресурсів як на державному рівні, так і на рівні міждержавної співпраці.

Перспективи подальших досліджень. Взаємодія міжнародних організацій контролю та інших професійних організацій. Стратегічні плани розвитку міжнародних організацій контролю.

Ключові слова: глобальна інституціоналізація, міжнародні організації, міжнародні економічні відносини, глобалізація, форми глобальної інституціоналізації, державний фінансовий контроль.

Кількість: джерел – 11; таблиць – 1; рисунків – 1.

Julia Vashay, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-0664-0485>

Olena Doroshenko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-6428-0326>
National University of Water Management
and Environmental Sciences, Rivne

**INTERNATIONAL ORGANIZATIONS
AND GLOBAL INSTITUTIONALIZATION OF THE DEVELOPMENT
OF PUBLIC FINANCIAL CONTROL**

Summary

The article is devoted to the analysis of the process of institutionalization of the development of public financial control at the global level. The issue of global institutionalization of public financial control is related to the fact that the regulatory and standardizing functions of international organizations of external and internal public control increase the level of transparency and efficiency of budget use at the state level, and thus expand opportunities for international economic relations.

The purpose of the article is to study the process and content of global institutionalization of public financial control and the role of international organizations of control bodies in this process.

The approaches to the interpretation of institutions, institutionalization, institutional environment are considered in the article. The authors emphasize that the formation of public financial control in each national economy is systematically associated with key international organizations and regulatory documents at the international level. They are a fundamental basis for compliance with the principles of control, building the structure of regulatory authorities,

determining the actual forms of control and more. Key international control bodies as well as international legal instruments are identified in the article.

It is established that the institutionalization of the development of public financial control is dynamic. World control organizations are transforming their structure, setting new strategic and tactical goals in accordance with the requirements of time and the needs of the global economy. External and internal control standards are constantly being improved in order to ensure the most effective and efficient control over the use of financial resources both at the state level and at the level of interstate cooperation.

Keywords: global institutionalization, international organizations, international economic relations, globalization, forms of global institutionalization, public financial control.

Number of sources – 11; figures – 1; tables – 1.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації, що мають свій вияв у різних аспектах політичної, соціальної, економічної, екологічної взаємодії, чинять різносторонній вплив на економічний розвиток кожної країни. Інституціоналізація світового господарства покликана встановити правила гри для учасників світового ринку щодо різних сфер, яких торкається глобалізація – торгівлі, валютних операцій, фінансово-кредитних відносин тощо. У цьому ракурсі досить важливим і актуальним є питання глобальної інституціоналізації розвитку державного фінансового контролю і ролі міжнародних організацій у становленні системи такого контролю на рівні кожної окремо взятої держави. Це пов'язано, зокрема, з тим, що регламентуючі та стандартизуючі функції таких інституцій і організацій підвищують рівень прозорості та ефективності використання бюджетних коштів на рівні держави, а отже, посилюють перспективи фіскальної взаємодії різних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інституціоналізації світогосподарського розвитку ґрунтовно розглядаються у працях таких науковців: Д. Норт, Т. Веблен, Р. Колігنون, Т. Парсонс, Т. Еггертсон, І. Вініченко, О. Мажула, А. Олійник, М. Кармазіна, В. Поворозник, М. Сухорукова, В. Гриценко, О. Чубарь, В. Живицький та ін. Інституціоналізація розвитку державного фінансового контролю розглядається такими вітчизняними вченими: І. Дрозд, Є. Калюга, В. Піхоцький, І. Стефанюк, О. Чечуліна, В. Шевчук, Ю. Слободяник, І. Чумакова, Н. Шалімова. Проте динамічний характер світогосподарських процесів викликає необхідність систематичного аналізу та постійних наукових досліджень у цій сфері.

Метою статті є дослідження процесу та змісту глобальної інституціоналізації розвитку державного фінансового контролю та ролі міжнародних організацій контролю у цьому процесі.

Викладення основного матеріалу. Інституційна теорія поряд з іншими економічними вченнями має вагомим значенням для дослідження закономірностей економічного розвитку. В її основі лежить поняття «інститут», яке в процесі еволюції теорії інституціоналізму зазнало розвитку і трансформації. Зараз найбільш розповсюдженим є трактування цього поняття Д. Нортон, який визначає «інститут» як створені людьми обмежувальні рамки, що впорядковують взаємовідносини між ними, а отже, вони задають структуру утворювальних мотивів людської взаємодії [1].

Дискусії піддається також визначення інституціоналізації. Так, М. Вебер називає її процесом творення легально-раціональної системи інститутів, що включає як індивідуальний рівень, на якому творяться норми, так і системний, на якому формується структура [2, с. 6]. Т. Парсонс трактує інституціоналізацію як інтеграцію очікувань акторів, які складають релевантну інтерактивну систему ролей, об'єднану спільними цінностями [2, с. 6]. Послідовники тієї чи іншої версії розвивають і удосконалюють наведені визначення, проте вони вважаються класичними підходами до трактування інституціоналізації.

Процес створення інститутів давно вийшов за межі разових подій і набув рис масового явища, через що можна стверджувати, що процес інституціоналізації світової економіки має закономірний і необоротний характер [3]. Під інституціоналізацією світового господарства варто розуміти забезпечення стабільного функціонування єдиного економічного простору, створення наддержавних органів управління, які так само займатимуться вирішенням на наддержавному рівні конфліктних ситуацій, дослідженням основних тенденцій у розвитку міжнародних відносин, розробленням програм розвитку національних економік, наданням фінансової допомоги державам, здійснюватимуть контроль за дотриманням міжнародних звичаїв, традицій у процесі ведення переговорів [4].

Становлення державного фінансового контролю в кожній окремій національній економіці системно пов'язано із ключовими міжнародними організаціями та регламентуючими документами міжнародного рівня, що є фундаментальною основою для дотримання принципів контролю,

побудови структури контролюючих органів, визначення актуальних форм контролю тощо.

Сухорукова М. О. визначає форми глобальної інституціоналізації, серед яких виділяє дві групи – міжнародні організації та норми і принципи міжнародного права [5]. Дотримуючись такого підходу, можна вважати, що форми глобальної інституціоналізації державного фінансового контролю мають наступний склад (рис. 1).

Рис. 1. Форми глобальної інституціоналізації розвитку державного фінансового контролю

INTOSAI – міжнародна організація Вищих органів фінансового контролю (ВОФК) країн-членів Організації Об'єднаних Націй чи їхніх уповноважених представників. INTOSAI є автономною, незалежною, професійною і неполітичною організацією, заснованою з метою взаємної підтримки, сприяння обміну ідеями, знаннями і досвідом, авторитетного уявлення ВОФК в міжнародному співтоваристві, забезпечення високоякісних стандартів аудиту для державного сектору, сприяння належному управлінню, а також підвищення потенціалу та ефективності ВОФК [6].

Створення INTOSAI відбулося в 1953 році з ініціативи голови Вищого органу аудиту Куби в Гавані. Учасники ухвалили рішення кожні три роки проводити Конгреси INTOSAI у різних країнах [8].

INTOSAI підписала Меморандум про розуміння зі Спільнотою донорів у 2009 році для посилення інституційного розвитку ВОФК країн, що

розвиваються. Метою є зростання фінансової підтримки від спільноти донорів, спрямованої на зусилля з інституційного розвитку та покращення якості їхньої підтримки за допомогою додаткових стратегічних та узгоджених шляхів [9].

Регіональними організаціями INTOSAI є: AFROSAI – Африканська організація вищих органів фінансового контролю; ARABOSAI – Арабська організація вищих органів фінансового контролю; ASOSAI – Азіатська організація вищих органів фінансового контролю; CAROSAI – Організація вищих органів фінансового контролю країн Карибського регіону; EUROSAI – Європейська організація вищих органів фінансового контролю; OLACEFS – Латиноамериканська організація вищих органів фінансового контролю; PASAI – Тихоокеанська асоціація вищих органів фінансового контролю.

Європейську організацію вищих контрольних органів (EUROSAI) було засновано у листопаді 1990 р. у Мадриді за участю представників вищих контрольних органів 32 європейських держав. Створення у Європі власної компетентної організації відкривало для всіх країн широкі можливості у сфері вдосконалення фінансово-бюджетного контролю [10].

Органи INTOSAI співпрацюють також з іншою міжнародною організацією – Інститутом Внутрішніх Аудиторів (IIA), що є міжнародним центром збору та генерації ідей професії внутрішнього аудиту, визнаним авторитетом і головним наставником з внутрішнього аудиту в усьому світу. Заснований в 1941 році Інститут внутрішніх аудиторів – це міжнародна професійна організація, яка у співпраці з більш ніж 100 афілійованими інститутами внутрішніх аудиторів обслуговує своїх членів, які працюють переважно в сфері внутрішнього аудиту, корпоративного управління, внутрішнього контролю, IT-аудиту, навчання і безпеки [11].

Починаючи з 2004 року, INTOSAI працює над підвищенням потенціалу та створенням структур, необхідних для забезпечення визнаного комплексу міжнародних професійних стандартів для аудиту державного сектора [8]. Пройшовши тривалий час розробки, адаптації та вдосконалення, актуальний склад стандартів INTOSAI у вигляді Системи професійної документації INTOSAI (IFPP) має такі рівні структури (табл. 1).

У сучасній історії формування національних систем державного фінансового контролю дуже важливою подією стало прийняття Лімської декларації керівних принципів контролю IX Конгресом Міжнародної організації вищих органів контролю (INTOSAI) у жовтні 1977 р.

Складові Системи професійної документації INTOSAI (IFPP)*

Група стандартів	Зміст
Принципи INTOSAI (INTOSAI-P)	Мають історичне значення та визначають роль і функції, до яких мають прагнути ВОФК. Ці принципи можуть бути інформативними для урядів та парламентів, а також ВОФК та широкої громадськості і можуть використовуватися як посилення при встановленні національних мандатів для ВОФК
Міжнародні стандарти вищих органів фінансового контролю (ISSAI)	Є авторитетними міжнародними стандартами аудиту у державному секторі. Метою ISSAI є: <ul style="list-style-type: none"> • забезпечити якість проведених аудитів • посилити довіру до аудиторських звітів для користувачів • підвищити прозорість процесу аудиту • визначити відповідальність аудитора щодо інших залучених сторін • визначити різні типи аудиторських завдань та відповідний набір концепцій, що забезпечує загальну мову аудиту у державному секторі.
Керівництва INTOSAI (GUID)	Розроблені INTOSAI з метою підтримки ВОФК та окремих аудиторів у наступних аспектах: <ul style="list-style-type: none"> • Як застосовувати ISSAI на практиці у фінансових процесах, процесах аудиту ефективності чи аудиту • Як застосовувати ISSAI на практиці в інших заходах • Розуміння конкретної тематики та застосування відповідних ISSAI.

*Джерело: згруповано за [8].

У листопаді 2007 року XIX Конгресом INTOSAI була ухвалена Мексиканська декларація незалежності [12] з метою визначення головних вимог до незалежного аудиту державного сектора.

Ключовим нормативним документом, який встановлює принципи етики фінансового контролю, є Міжнародний кодекс етики контролерів (аудиторів) державного сектора, затверджений INTOSAI [13]. Згідно з ним, важливо, щоб Вищий орган контролю державних фінансів сприймався із почуттям довіри, впевненості та поваги. Такому ставленню контролер сприяє шляхом прийняття та дотримання вимог професійної етики, ключовими принципами якої є Сумлінність, Незалежність і Об'єктивність, Конфіденційність та Компетентність [13].

Подібним міжнародним документом, який встановлює етичні норми поведінки професійних бухгалтерів, є Кодекс етики професійних бухгалтерів. У ньому зазначено, що в кожній країні, враховуючи національні особливості, можуть розроблятися власні норми поведінки професійних бухгалтерів, аудиторів, контролерів, але з врахуванням базових принципів, встановлених міжнародними стандартами.

Варто сказати, що інституціоналізація розвитку державного фінансового контролю має динамічний характер. Міжнародні організації трансформують

свою структуру відповідно до нових глобальних умов, ставлять нові стратегічні та тактичні цілі, розробляють нові та вдосконалюють існуючі стандарти з метою забезпечення максимально ефективного та результативного контролю за використанням фінансових ресурсів як на державному рівні, так і на рівні міждержавної співпраці.

Висновки. Міжнародні організації та розроблені ними формальні правила у вигляді декларацій, кодексів, стандартів державного фінансового контролю значно впливають на становлення систем зовнішнього та внутрішнього контролю, посилення прозорості використання коштів та довіри до державної статистики. Це так само дозволяє усунути значну кількість перешкод глобального міждержавного співробітництва, торгівлі та міжнародних інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Норт Д.С. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. Москва : Фонд экономической книги «Начала», 1997. 180 с.
2. Colignon R. Critical Events in the Institutionalization of the Tennessee Valley Authority. Albany : State University of New York Press, 2013. 367 p.
3. Сухорукова М. О., Педь І.В. Прояви глобальної інституціоналізації фіскальної політики у світовій системі господарства // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 8(2). С. 94–98.
4. Мажула О. В. Інституціоналізація економіки в умовах глобалізації // Економіка та держава. 2013. № 9. С. 92–94.
5. Сухорукова М. О. Глобальна інституціоналізація: сутнісні характеристики та етапи розвитку // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. № 4. С. 83–91.
6. Офіційний сайт INTOSAI. URL: <https://www.intosai.org/> (дата звернення: 14.08.20).
7. Офіційний сайт Рахункової палати України. URL: <https://rp.gov.ua/home/> (дата звернення: 14.08.20).
8. Офіційний сайт Російського інституту внутрішніх аудиторів. URL: <http://www.iaa-ru.ru/>.
9. Основи глобального розширення обізнаності / Інститут внутрішніх аудиторів України. URL: www.iaa.org.ua (дата звернення: 14.08.20).
10. Мельничук В. Фінансовий контроль в системі державного управління // Банківська справа. 2002. № 2. С. 26–36.
11. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики / Н.І. Гаєвська та ін. К. : Аудиторська палата України, 2006. 1146 с.

References:

1. Nort, D.S. (1997). *Instituty, institucional'nye izmeneniya i funkcionirovanie jekonomiki* [Institutions, institutional change and the functioning of the economy]. Fond jekonomicheskoy knigi "Nachala", Moskva, 180 p. (in Russ.).
2. Colignon, R. (2013). Critical Events in the Institutionalization of the Tennessee Valley Authority. Albany : State University of New York Press, 2013. 367 p.

3. Sukhorukova, M.O., Ped, I.V. (2016). Manifestations of global institutionalization of fiscal policy in the world economic system. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo [Scientific newsletter of Uzhgorod National University. Series: International Economics and Statements]*, vol. 8 (2), pp. 94–98 (in Ukr.).
4. Mazhula, O.V. (2013). Institutionalization of economics in the minds of globalization. *Ekonomika ta derzhava [Economics and state]*, no. 9, pp. 92–94 (in Ukr.).
5. Sukhorukova, M.O. (2014). Global Institutionalization: day-to-day characteristics and development stage. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo [Foreign trade: economy, finance, law]*, no. 4, pp. 83–91(in Ukr.).
6. Official site of INTOSAI. URL: <https://www.intosai.org/> (Accessed 14.08.20) (in Ukr.).
7. Official site of the Accounting Chamber of Ukraine. URL: <https://rp.gov.ua/home/>(Accessed 14.08.20) (in Ukr.).
8. Official site of the Russian Institute of Internal Auditors. URL: <http://www.iiaru.ru/>(Accessed 14.08.20) (in Ukr.).
9. Fundamentals of Global Awareness Raising / Institute of Internal Auditors of Ukraine. URL: www.iiaru.org.ua (Accessed 14.08.20) (in Ukr.).
10. Melnychuk, V. (2002). Financial control in the system of public administration // *Bankivs'ka sprava [Banking]*, № 2, pp. 26–36.
11. Gaevskaya, N.I., Seleznyov, O.V. et al. (2006). *International auditing standards, assurance and ethics: 2006 edition* [Mizhnarodni standarty audytu, nadannia vpevnenosti ta etyky: Vydannia 2006 roku]. Audit Chamber of Ukraine, Kyiv, 1146 p.

УДК 336.01

JEL Classification: D60, H10, D11, D46

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2020-3.79.06>

А.Ю. Дерлиця, к.е.н.,

<https://orcid.org/0000-0002-5123-1584>

Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж, м. Кам'янець-Подільський

ПОЛІТЕКОНОМІЯ СУСПІЛЬНИХ ФІНАНСІВ І ДІАЛЕКТИКА ФОРМУВАННЯ ДОБРОБУТУ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. У вітчизняних дослідженнях із проблематики державних фінансів не завжди належним чином враховуються положення сучасної західної політекономії стосовно їхнього впливу на суспільний добробут.